

PRENUMERUOJAMŲ ELEKTRONINIŲ IŠTEKLIŲ VALDYMO SISTEMA

Aušra Vaškevičienė,
Jevgenija Ševcova

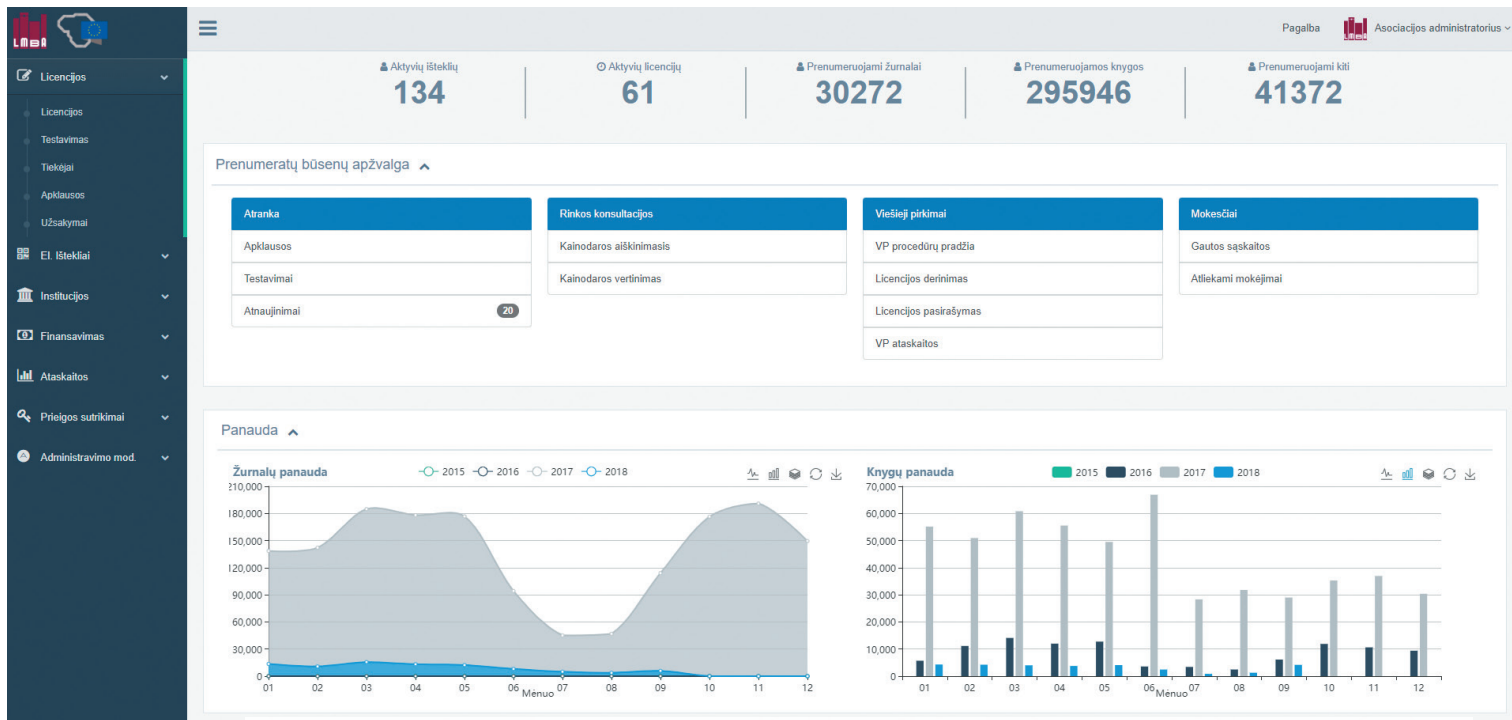
Mokslo ir pažangos jau nebeįsivaizduojame be patikimos, greitai vartotoją pasiekiančios informacijos. Todėl vienas svarbiausių bibliotekų uždavinių – aprūpinti vartotojus, o ypač mokslininkus ir kitus tyrėjus reikiama informacija. Jau turime patirties prenumeruojant patikimus informacijos išteklius, tačiau, išskylant naujų veiklų poreikiui, atsiranda naujų sunkumų: reikia užtikrinti prenumeratos lėšas, gebėti atrinkti reikiamus informacijos išteklius ir juos užprenumeruoti, užtikrinti informacijos sklaidą, bibliotekininkų ir vartotojų aptarnavimą ne tik bibliotekoje, bet ir nuotoliniu būdu, išteklių valdymą ir, žinoma, panaudos stebėseną. Pasaulinė praktika rodo, kad šiems klausimams spręsti bibliotekos suvienija savo pajėgas, kuria ir naudoja įvairias programas, dalijasi patirtimi su kolegomis.

Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacija jau beveik dešimtmetį įgyvendina Europos Sąjungos finansuojamus projektus, susijusius su elektroninių mokslo duomenų bazių prenumerata ir ją lydinčiomis veiklomis. Šiuo metu baigiama kurti prenumeruojamų elektroninių išteklių valdymo sistema nuo 2019 m. pasieks savo adresatą – mokslinių bibliotekų duomenų bazių administratorius.

Lietuvos bibliotekoms jau ne naujiena prenumeruoti ir administruoti elektroninius išteklius, tačiau besikeičianti mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtos ir inovacijų aplinka įpareigoja vertinti ir prenumeruoti naujus išteklius, stebėti jų pokyčius, priimti sprendimus. Esant išaugusiam prenumeruojamų el. išteklių skaičiui, reikia nemažai rankinio darbo, tačiau šis neužtikrina pakankamos viso darbų ciklo stebėsenos ir koordinavimo tarp Lietuvos mokslinių bibliotekų. Todėl, vykdant Europos Sąjungos iš dalies finansuojamą projektą „eMoDB.LT3: Elektroninių mokslo duomenų bazių atvėrimas Lietuvai – trečiasis etapas“ (toliau – eMoDB.LT3), baigiama kurti auto-

matizuota elektroninių mokslo duomenų bazių licencijavimo ir administravimo informacinė sistema (toliau – sistema), leidžianti atsakingiems už el. išteklių administravimą Lietuvos mokslinių bibliotekų asociacijos (LMB) ir mokslinių bibliotekų darbuotojams valdyti prenumeruojamų elektroninių mokslo duomenų bazių informaciją, pradedant jų testavimu ir baigiant prenumerata.

” Informacijos ir žinių valdymas – svarbus uždavinys kiekvienos bibliotekos veikloje. “

Pirmajame lange pateikiama bendra informacija apie LMBA arba institucijos prenumeruojamus išteklius, aktyvias licencijas, prenumeruojamų el. žurnalų, el. knygų ar kitų dokumentų skaičių. „Prenumeratų būsenų apžvalgoje“ galima rasti išsamesnės informacijos apie išteklių atranką, rinkos konsultacijas (kainodara), viešuosius pirkimus ir mokesčius. Vertinga bendra LMBA arba institucijos prenumeruojamų išteklių statistika (nuo 2015 m.), kuriai iliustruoti galima pasirinkti vaizdavimo būdą (linijos, stulpeliai) arba išsaugoti failą.

Prenumerata. El. išteklių prenumeratos ciklą sudaro duomenų bazės pasirinkimas, jos testavimas, vertinimas, sprendimo dėl licencijavimo priėmimas. Jei testuotą duomenų bazę nusprendžiama prenumeruoti, tolesni veiksmai – viešieji pirkimai, derybos su duomenų bazės tiekėju dėl licencinės sutarties sąlygų, sutarties pasirašymas.

Pasirašius licencinę sutartį, duomenų bazę pristatoma vartotojams, vyksta informacijos sklaida, mokymai, licencijos sąlygų aiškinimas vartotojams.

Duomenų bazių naudojimą institucijoje reikia nuolat stebėti: ar nesutrikusi prieiga bibliotekoje ir nuotoliniu būdu, ar naudojimas yra efektyvus. Nustatytą laikotarpį (pvz., kas mėnesį ar ketvirtį) renkama naudojimo statistika, ji analizuojama ir vertinama.

Baigiantis prenumeratos (licencinės sutarties galiojimo) laikotarpiui, reikia priimti sprendimą dėl licencinės sutarties pratęsimo, t. y. prenumeratos kitam sutarties laikotarpiui. Vykdam projektą eMoDB.LT3 sukurta sistema leidžia valdyti ir administruoti visą minėtą ciklą.

Savi poreikiai. Visiems su duomenų bazių prenumerata ir administravimu susijusiems darbuams nustatyti labai konkretūs terminai. Svarbu laiku priimti sprendimą dėl licencinės sutarties pratęsimo ir laiku pradėti viešuosius pirkimus, prireikus turėti panaudos statistinę ir kitą analitinę informaciją. Visiems procesams valdyti būtina turėti patikimą įrankį.

Prieš pradedant projektą, buvo įvertinti užsienio šalyse naudojami įrankiai, tačiau jie tik iš dalies atitiktų Lietuvos poreikius. Be to, visa aplinka yra

anglų kalba, įrankį reikėtų pritaikyti mūsų šalies aplinkai ir ypač viešųjų pirkimų reikalavimams – tai kainuotų, be to, kasmet reikėtų mokėti gana nemažą prenumeratos mokestį. Todėl buvo nuspręsta sukurti savo poreikius atitinkančią sistemą.

Sistemoje numatytos tokios posistemės: licencijų, el. išteklių, institucijų, finansavimo, ataskaitų, prieigos sutrikimų ir pačios sistemos administravimo. Sistema apsaugota slaptažodžiu ir viešai neprieinama, ja naudotis gali tik autentifikuoti LMBA ir Lietuvos mokslinių bibliotekų duomenų bazių administratoriai.

Licencijų posistemė. Čia duomenų bazių administratoriai ras visas institucijos arba asociacijos galiojančias ir anksčiau prenumeruotų el. išteklių licencijas, informaciją apie testuotus el. išteklius, duomenų bazių tiekėjus.

Asociacijos administratoriai turi galimybę atlikti apklausas apie prenumeruotas, testuotas ar ketinamas prenumeruoti duomenų bazes, o institucijų administratoriai – užsakyti testavimą arba prenumeratą per LMBA.

Kai duomenų bazės leidėjas bibliotekoms pasiūlo testavimą, sukurta sistema suteikia galimybę apklausti LMBA narius naudojant integruotą automatizuotą apklausos modulį. Nariui išreiškus pageidavimą testuoti duomenų bazę, jo duomenys automatiškai įtraukiami į sąrašą. Baigus apklausą, automatiškai suformuotas sąrašas išsiunčiamas leidėjui. Iš leidėjo gavus patvirtinimą apie prieigos suteikimą, nariams, pareiškusiems norą testuoti išteklių, automatiškai išsiunčiamas laiškas su reikalinga informacija.

Licencijų valdymo įrankiai suteikia galimybę apskaičiuoti mokesčius institucijoms. Taip pat sistema informuoja apie prenumeratos pabaigą nustatytu laiku, kurio turi pakakti tiek prenumeratorių apklausai, tiek viešiesiems pirkimams atlikti. Su trikus prieigai prie prenumeruojamų duomenų bazių, institucijų duomenų bazių administratoriai turi galimybę operatyviai apie tai pranešti LMBA duomenų bazių administratoriui arba gali susisiekti su duomenų bazių pagalbos tarnybomis, nes prie licencijų nurodoma kontaktinė informacija.

El. išteklių posistemė. Čia pateikiama visa informacija apie sistemoje registruotus išteklius. Sistema leidžia palyginti ištekliuose besidubliuojančią informaciją, peržiūrėti esančių el. žurnalų, el. knygų ir kitų leidinių sąrašus.

Sistema integruota su Lietuvos akademine elektronine biblioteka (eLAbA), todėl tarp eLAbA konsorciumo administruojamų sistemų ir automatizuotos licencijavimo bei administravimo sistemos vyksta apsikeitimas reikiamais duomenimis. Taip užtikrinama tinkama LMBA prenumeruojamų elektroninių mokslo duomenų bazių dokumentų prieiga jas prenumeruojantiems eLAbA naudotojams.

Sistemoje galima matyti informaciją apie Lietuvos autorių publikacijas prenumeruojamose duomenų bazėse.

Tiek testuojant, tiek prenumeruojant duomenų bazes, būtina turėti išsamią ir patikimą informaciją apie institucijas. Todėl sistemoje kaupiama informacija apie LMBA narių institucijas. Ją gali atnaujinti tiek LMBA darbuotojai, tiek institucijos administratoriai. Integruotas IP adresų registras leidžia automatiškai patikrinti naujai registruojamus institucijų IP adresus, kad neatsirasėtų dubliavimosi: sistema informuos, jei bus bandoma užregistruoti dinaminį (kintamą), privatų arba kitai institucijai priklausančią IP adresą.

Besiplečiant atvirosios prieigos leidybai, akademiniams institucijoms svarbu sekti, kiek jų mokslininkų skelbia savo darbus atvirosios prieigos arba hibridiniuose žurnaluose, už kurių publikavimą leidėjams mokamas mokestis. Sistema leidžia fiksuoti leidėjams mokamus mokesčius ir Lietuvos autorių publikuotus straipsnius. Ši informacija bus naudojama derantis dėl el. išteklių prenumeratos kainos.

Finansavimo posistemė. Ji skirta LMBA administratoriams paramos fondams, tiksliniams įnašams bei LMBA nario mokesčiui tvarkyti. Naudojantis šiuo modulių, galima apskaičiuoti tikslinius įnašus, netinkamas išlaidas, matyti, kuri projekto paramos dalis buvo panaudota kokiais konkrečiais institucijai.

Sistema leidžia palyginti ištekliuose besidubliuojančią informaciją, peržiūrėti esančių el. žurnalų, el. knygų ir kitų leidinių sąrašus.

Statistika ir ataskaitos.

Statistikos valdymas būtinas tiek LMBA, tiek jos narių lygmeniu. Sistemoje integruoti įrankiai leidžia automatiškai atsisiųsti statistines ataskaitas iš prenumeruojamų duomenų bazių administravimo sistemų, o jeigu jų nėra – įkelti reikiamą informaciją. Duomenų bazių panaudos ataskaitos analizuojamos ir generuojamos pagal pasirinktus kriterijus.

Pasibaigus prenumeratai, sukaupta informacija apie prenumeratos laikotarpį ir panaudą yra saugoma ir galės būti naudojama ateityje.

Informacijos ir žinių valdymas – svarbus uždavinys kiekvienos bibliotekos veikloje. Elektroninės informacijos žinių pagrindus bibliotekų darbuotojai yra įgiję dalyvaudami tarptautinio konsorciumo EIFL (angl. *Electronic Information for Libraries*) veikloje. Tačiau ateina laikas, kai tenka priimti su kasdienių užduočių įgyvendinimu susijusius sprendimus, padedančius centralizuoti bibliotekų darbą šalies mastu. Labai tikimės, kad ši sistema bus naudinga visoms Lietuvos mokslinėms bibliotekoms.

APIE PROJEKTĄ

- Projekto „eMoDB.LT3: Elektroninių mokslo duomenų bazių atvėrimas Lietuvai – trečiasis etapas“ įgyvendinimo laikotarpis: 2016 m. rugsėjo 20 d.–2021 m. kovo 31 d.
- Bendras biudžetas: 31 485 809,91 euro. Iš jų 26 762 938,42 euro – ES lėšos; 4 722 871,49 euro – LMBA narių lėšos.
- Uždavinys – užtikrinti mokslinių tyrimų, eksperimentinės plėtros ir inovacijų (MTEPI) veiklai vykdyti reikalingų tarptautinių elektroninių mokslo duomenų bazių prieinamumą.
- Projekto veiklos: sukurti automatizuotą elektroninių mokslo duomenų bazių licencijavimo ir administravimo informacinę sistemą; užprenumeruoti MTEPI veiklai vykdyti reikalingas tarptautines elektronines mokslo duomenų bazes; užtikrinti galimybes mokslininkams ir kitiems tyrėjams savarankiškai ugdyti gebėjimus naudotis tarptautinėmis elektroninėmis mokslo duomenų bazėmis.

PER LMBA PRENUMERUOJAMŲ EL. IŠTEKLIŲ STATISTIKA

2017 m. duomenimis:

- per LMBA buvo prenumeruojamos **83** duomenų bazės ir **2** įrankiai, įsigyta prieiga prie **6** archyvų;
- prenumeruojami ištekliai apėmė per **43 tūkst.** elektroninių mokslo žurnalų, daugiau kaip **520 tūkst.** el. knygų;
- vartotojai atsisiuntė per **2,45 mln.** visateksčių straipsnių, perskaitė apie **727 tūkst.** el. knygų skyrių.